

- організований, контроль, стимулювання і управління якістю навчального процесу (організаційна стратегія і тактика);
- проведені моніторингові дослідження навчально-наукового процесу, визначені горизонти освітнього прогнозу (дослідницька стратегія).

Таким чином, впровадження в практику запропонованої нами моделі опережувальної професійної освіти працівників соціальної сфери буде сприяти підготовці фахівців, які оволоділи технологіями управління майбутнім, орієнтовані на нові умови, швидше визначають нові зв'язки в швидко змінюючійся дійсності.

Список використаних джерел

1. Анисимов О. С. Нове управлінське мислення: сутність і шляхи формування / О. С. Анисимов. – М. : Економіка, 1991. – 352 с.
2. Василенко Л. А. Інноваційна підготовка кадрів державної служби / Л. А. Василенко ; під заг. ред. В. Л. Романова, Л. А. Василенко. – 2-е изд., стереотип. – М. : Изд-во РАГС, 2008. – 140 с.
3. Василенко Л. А. Опережувальне професійне освітання державних службовців: технологічний пошук / Л. А. Василенко. – М. : Изд-во РАГС, 2008. – 114 с.
4. Карпичев В. С. Інноваційна підготовка кадрів державної служби / В. С. Карпичев ; під заг. ред. В. Л. Романова, Л. А. Василенко. – 2-е изд., стереотип. – М. : Изд-во РАГС, 2008. – 140 с.
5. Кузнецов С. В. Відкриті технології освітання / С. В. Кузнецов // Научне забезпечення відкритого освітання : науко-методе. і інформ. зб. – М. : МГУ економіки, статистики і інформатики, 2000. – 121 с.
6. Мельникова Н. С. Опережувальне професійне освітання державних службовців: технологічний пошук / Н. С. Мельникова. – М. : Изд-во РАГС, 2008. – 114 с.
7. Романов В. Л. Інноваційна підготовка кадрів державної служби / В. Л. Романов ; під заг. ред. В. Л. Романова, Л. А. Василенко. – 2-е изд., стереотип. – М. : издательство РАГС, 2008. – 140 с.
8. Харченко А. А. Реформування системи професійного освітання державних громадянських службовців в контексті досвіду країн Східної Європи і постсоветського простору : монографія / А. А. Харченко, О. А. Харченко. – Орел : Изд-во ОРАГС, 2010. – 268 с.
9. Холуйко В. М. Сучасні вимоги до професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів та шляхи підвищення його професійного рівня [Електронний ресурс] / В. М. Холуйко. – Режим доступу : www.univ.km.ua/visnyk/407.pdf.
10. Шифман Х. Ощущения и восприятия / Х. Шифман. – М., 2003. – 21 с.

УДК 378:364-78:614

В.М. Бабакова, ст. викладач

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті розглядаються основи компетентного підходу у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи з урахуванням сучасних вимог освіти.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, освіта, студент, розвиток особистості.

В статті рассматриваются основы компетентного подхода в процессе формирования профессиональной компетентности будущих специалистов социальной работы с учетом современных требований образования.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессиональная компетентность, образование, студент, развитие личности.

This article covers the basics of competence-based approach in the process of formation of professional competence of future social work professionals to meet modern standards of education.

Key words: *competence, competence, professional competence, education, student, personal development.*

Постановка проблеми. Проблема формування професійної компетентності фахівця соціальної роботи в соціальній сфері знаходиться у полі зору багатьох наукових дисциплін: соціології, психології, історії, філософії, професійної педагогіки тощо.

У професійній підготовці фахівців соціальної сфери є необхідність виокремлювати професійну компетентність як особливий вид компетентності, який передбачає стійку здатність фахівця виконувати передбачені кваліфікаційною характеристикою види діяльності. Ця компетентність містить: глибоке розуміння сутності виконуваних завдань і вирішуваних проблем; знання досвіду, накопиченого в кожній конкретній галузі економіки; активне опанування найкращих досягнень у цій галузі; уміння обирати засоби та способи дії, адекватні конкретним обставинам місця і часу; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках та вносити корективи в процес досягнення цілей.

Аналіз досліджень та публікацій. Вивчення проблеми запровадження компетентнісного підходу в освіті привертає увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, таких як І. Зимня, С. Бондар, М. Головань, А. Колесников, О. Кучай, Л. Степашкіна, С. Шишов та ін. У наукових колах досі триває полеміка щодо визначення змісту та основних складових понять «компетентність» та «компетенція», які становлять основу компетентнісного підходу до підготовки фахівців.

Метою цієї статті є аналіз компетентнісного підходу до формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу. Необхідність розгляду проблеми освіти соціальних працівників з погляду компетентнісного підходу викликана розвитком європейського простору, що об'єднує освітні системи різного типу. В Україні, як і в інших європейських країнах, створюється нова система вищої освіти, орієнтована на її входження у світовий освітній простір на засадах Болонської угоди. У національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначено: «Головна мета української системи освіти – створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України».

І. Зимня зазначає, що універсалізація перетворень у галузі освіти, забезпечення студентської та викладацької мобільності, міжнародне визнання ступенів, введення освітніх кредитів – все це передбачає також певну термінологічну уніфікацію. Це стосується й поняття компетентності [1].

Оскільки у сучасній науці немає однозначного тлумачення означених понять, то звернемося до довідкової літератури. У словнику іншомовних слів запропоновано таке визначення: *компетентність* (від лат. *competens* – належний, відповідний) – поінформованість, обізнаність, авторитетність. *Компетенція* (від лат. *competentia* – взаємно прагну, відповідаю, підхожу) – коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи; коло питань, у яких ця особа має певні повноваження, знання, досвід [2, с. 282].

Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови: *компетентний* – який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий; який ґрунтується на знанні, кваліфікований; який має певні повноваження, повноправний, повновладний. *Компетенція* – добра обізнаність з чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи [3, с. 445].

С. Шишов та В. Кальней поняття компетенції визначають через поняття здатності: «компетенція – це загальна здатність, яка ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, які набуваються завдяки навчанню» [4, с. 362].

Ю.Г. Татур дає таке означення компетентності: «Компетентність спеціаліста з вищою освітою – це проявлені ним на практиці прагнення і здатності (готовність) реалі-

зувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості та ін.) для успішної творчої (продуктивної) діяльності в професійній і соціальній сфері, усвідомлюючи її соціальну значущість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного удосконалення” [5, с. 9].

Дослідник В. Адольф стверджує, що «професійна компетентність – це складне утворення, що вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність побудови навчально-виховного процесу» [6, с. 118].

Дослідник В. Кричевський визначає професійну компетентність як сукупність певних ознак: наявність знань для успішної діяльності; усвідомлення значущості вказаних завдань для майбутньої професійної діяльності; набір операційних умінь; володіння алгоритмами вирішення професійних завдань; здатність до творчості у вирішенні професійних завдань.

Таким чином, можна дати тлумачення основних понять компетентнісного підходу:

Професійна компетентність – індивідуальна інтегративна характеристика фахівця, яка відображає готовність та спроможність здійснювати на належному рівні професійну діяльність, виконувати професійні обов’язки, кваліфіковано вирішувати професійні проблеми, застосовуючи увесь спектр необхідних (набутих під час навчання та закріплених завдяки досвіду реальної професійної діяльності та самоосвіти) знань, умінь та навичок, ефективно мобілізуючи власні здібності та досвід залежно від конкретної професійної ситуації, демонструючи гнучкість та творчість мислення, здатність продуктивно організовувати та аналізувати власну професійну діяльність. *Професійна компетенція* також проявляється у здатності діяти у контексті реальної ситуації, розуміється нами як здатність вирішувати більш конкретні вузькоспеціалізовані завдання, при цьому компетенція є більш вузьким поняттям.

Протягом навчання компетентність студентів вищих навчальних закладів зростає через засвоєння теоретичних знань, оволодіння різними практичними методами роботи, прояву професійної критичності мислення.

Теоретичний аналіз літератури свідчить про те, що вітчизняні дослідники наголошують на необхідності вироблення єдиного тлумачення цих понять та визначення причин розбіжностей у їх трактуванні. На сторінках науково-педагогічних видань ведеться дискусія про співвідношення понять “компетенція” та “компетентність”.

Компетентність у широкому сенсі розуміється як сукупність соціальної та психологічної зрілості людини, яка передбачає певний рівень психічного розвитку особистості, психологічну готовність до певного виду діяльності, що дозволяє індивіду успішно функціонувати у суспільстві та інтегруватися в нього. У вузькому сенсі компетентність розглядається як діяльнісна характеристика, як міра інтегрованості людини у діяльність. А це передбачає певну спрямованість особистості, ціннісне ставлення до діяльності та її предметів.

Отже, компетентність є готовністю та здатністю людини діяти в будь-якій сфері. Вона передбачає володіння людиною відповідною компетенцією, яка включає її особистісне ставлення до предмета діяльності. Компетентність виражає значення традиційних понять «знання-уміння-навички», інтегруючи їх у єдиний комплекс. Крім того, компетентність визначається як поглиблене знання предмета або освоєне уміння.

Українська модель підготовки фахівців соціальної роботи у соціальній сфері передбачає використання досвіду формування компетентності, набутого в європейській системі освіти. У цьому сенсі компетентність передбачає спроможність особистості сприймати і відповідати на індивідуальні та соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок. І українська освіта починає оперувати поняттями компетентності в тому сенсі, який пропонують європейські країни [7].

Формування компетентності входить у загальний контекст формування особистості. Дуже важливим аспектом розуміння компетентності є її оцінно-світоглядна спрямованість, що характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності в системі суспільного розвитку праці. Тут враховується здатність людини давати кваліфіковані судження, приймати адекватні та відповідні рішення в проблемних ситуаціях, планувати та здійснювати дії, які приводять до раціонального та успішного досягнення поставленої мети. В межах компетентнісного підходу поєднуються поняття «компетентність» та «готовність», які визначаються не як тотожні, а як зв'язок між внутрішнім потенціалом та реальним його втіленням. Це означає, що професійна компетентність є одним із структурних компонентів професійної готовності до конкретного виду діяльності [8].

За дослідженнями А.В. Красильникової, професійні компетенції – це ті, які є необхідними для здійснення певної професійної діяльності. Професійні компетенції мають свою специфіку, поєднують знання, навички, вміння, професійні якості, необхідні для реалізації професійної діяльності й певних посадових обов'язків.

Доцільно більш докладно розглядати саме роль практичної підготовки у формуванні професійної компетенції майбутніх фахівців соціальної роботи з питань безпеки життєдіяльності. Питання з безпеки життєдіяльності займають провідне місце у структурно-логічній схемі підготовки фахівців, оскільки використовують досягнення та методи фундаментальних та прикладних наук з філософії, біології, фізики, хімії, соціології, психології, екології, економіки, менеджменту тощо і дозволяє випускнику вищого навчального закладу вирішувати професійні завдання з урахуванням ризику виникнення внутрішніх і зовнішніх небезпек, що спричиняють надзвичайні ситуації та їхніх негативних наслідків, а також формування у фахівців відповідальності за особисту та колективну безпеку. На сьогодні у загальній системі підготовки студентів вищих навчальних закладів така складова, як практичні заняття, не мають конкретизованої, комплексної спрямованості на набуття професійно-орієнтованих практичних умінь та навичок; існує явний розрив між теорією та практикою.

Професійні компетенції фахівців соціальної роботи з питань безпеки життєдіяльності охоплюють:

- здатність орієнтуватися в основних методах і системах забезпечення техногенної безпеки, обґрунтовано вибирати відомі пристрої, системи та методи захисту людини і природного середовища від небезпек;
- здатність орієнтуватися в основних нормативно-правових актах у сфері забезпечення безпеки;
- знання організаційно-правових заходів забезпечення безпечної життєдіяльності та вміння обґрунтувати та забезпечити виконання у повному обсязі заходів з колективної та особистої безпеки;
- уміння забезпечити координацію зусиль виробничого колективу в попередженні виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків;
- уміння надати допомогу та консультації працівникам та населенню з практичних питань безпеки життєдіяльності та захисту в надзвичайних ситуаціях.

Особливо велика роль у розвитку практичної підготовки фахівців соціальної роботи вищих навчальних закладів належить науково-дослідній роботі. Студентів необхідно залучати до науково-дослідної роботи ще з перших курсів, тому що студентська науково-дослідна робота сприяє не лише вдосконаленню навчального процесу, а й розкриває студентам широке коло різноманітних наукових проблем, розширює світогляд, виховує у майбутнього фахівця уміння спостерігати, аналізувати, формувати практичні уміння, виховувати риси фахівця-дослідника.

Отже, через професійно орієнтоване навчання студентів (із залученням їх до практичної діяльності та науково-дослідної роботи) і формування професійних ціннісних орієнтирів можливе забезпечення в подальшому розвитку та вдосконалення професійних умінь.

Список використаних джерел

1. *Зимняя И. А.* Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Авторская версия / И. А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
2. *Словник іншомовних слів* / [уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапуца]. – К. : Наукова думка, 2000. – 680 с.
3. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпнь : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
4. *Шишов С. Е.* Школа: мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – С. 316.
5. *Овчарук О.* Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Директор школи. Україна. – 2005. – № 3-4. – С. 9.
6. *Адольф В. А.* Профессиональная компетентность современного учителя : монография / В. А. Адольф ; Красноярский гос. университет. – Красноярск : КрГУ, 1998. – С. 118.
7. *Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики.* – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.
8. *Шмерко О. П.* Зміст і структура професійної компетентності студентів коледжів торгово-економічного профілю / О. П. Шмерко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Психологічні науки. – 2012. – № 3. – С. 18-26.
9. *Режим доступу* : www.osvita.ua.

УДК 364.43

Т.М. Волковницька, аспірант

Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ

У статті розглядаються соціально-педагогічні умови у вищому навчальному закладі, які сприяють професійному становленню майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі.

Ключові слова: професійна компетентність, професіоналізм, соціальна робота.

В статье рассматриваются социально-педагогические условия в высшем учебном заведении, которые способствуют профессиональному становлению будущих социальных работников во внеаудиторной работе.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессионализм, социальная работа.

Social and pedagogical conditions at higher education institution that facilitate professional formation of future social workers in extra-curricular activity are discussed in the article.

Key words: professional competence, professionalism, social work.

Постановка проблеми. Соціальна робота одна з молодих професій в Україні і знаходиться на етапі становлення. Швидкі темпи розвитку сучасного суспільства, науки і техніки, перехід української вищої школи на навчання за Болонською системою освіти вимагають нових підходів до підготовки фахівців соціальної сфери. Сучасний соціальний працівник має досконало володіти цілим арсеналом необхідних умінь, знань та навичок. Зменшення кількості аудиторних годин на користь самостійної підготовки у вищих навчальних закладах призводить до того, що все більшого значення щодо професійного становлення майбутніх фахівців соціальної сфери набуває позааудиторна робота зі студентами. Тому ця тема є **актуальною**.

Питанням професійної компетентності фахівців соціальної роботи займаються такі науковці, як О.Г. Карпенко [1], М.П. Лукашевич [3], Т.В. Семигіна [3], А.Й. Капська,